

Koloristički **ekspresionizam** u jugoslovenskom slikarstvu

NARODNI MUZEJ CRNE GORE
ATELJE DADO

Koloristički ekspresionizam u jugoslovenskom slikarstvu

Dugo vremena pod izrazom ekspresionizam podrazumjevali su se svi moderni pokreti nastali početkom XX vijeka, dok veliki dio predstavnika savremene umjetnosti, koji po svojim stilskim referencama pripadaju drugim likovnim pravcima Moderne, doživljavaju ekspresionističke teme i stanja kao svoje. Kompleksnost i specifičnost ovog likovnog pravca može se tumačiti njegovim osnovnim pokretačkim faktorom koji se oslanja na unutrašnji doživljaj, a ne na spoljne utiske. On reprodukuje razna stanja i raspoloženja umjetnika, njegovu *atmosferu duše*.

De Michelis smatra da *ekspresionista preobražava cijeli svemir. On ne gleda, vidi; on ne priča, živi; ne reprodukuje, ponovo stvara; ne nalazi, traži.*¹

Očigledno je da je riječ o najsloženijem i najbogatijem umjetničkom pravcu prošlog vijeka, čiji su načini interpretacija brojni i različiti, tako da ga je nemoguće tumačiti jednom definicijom ili stilski ograničiti. U širem kontekstu možemo ga povezati sa dva temeljna iskazna polja, jednim, baziranim na Van Gogovom slikarstvu, i drugim, zasnovanim na socijalno-etičkim principima i misticizmu sjevernoevropske umjetnosti, koja imaju zajednički iskazni činalac – dramatičnost i eksplozivnost gesta skoncentrisanog u zbijenoj formi sažete sadržine.

Za umjetnike na jugoslovenskim prostorima koji su se formirali na tekovinama jasno definisanih likovnih pravaca sezanimu, intimizmu i kubizmu, ekspresionizam je predstavljao veliki iskorak ka slobodi izraza koji se temeljio na ličnoj samospoznaji i individualnoj likovnoj interpretaciji.

Slikari su svoj likovni prosede bazirali na osnovnim ekspresionističkim izražajnim sredstvima – boji, kao samostalnoj realnosti, i gestualnom potezu. Boja je oslobodila njihove emocije i strast, i otvorila im mogućnost da kroz preporođenu sliku izraze svoj lični stav, da stvore jedan novi svijet pun uzbuđenja, tuge, duševnog bola, radosti i optimizma.

Ekspresionizam koji se zasniva na „unutrašnjoj nužnosti“ samog umjetnika, ipak moramo sagledati u kontekstu jedne opšte društveno-duhovne klime podneblja iz kojeg je potekao. Slikar se vraća prirodi, sjedinjuje se s njom, i iz nje crpi svoje emotivne i duševne silogizme. U nju projektuje svoja osjećanja i raspoloženje, i transponuje ih na njemu bliske predjele. Tako **Jovan Bijelić** oživljava nostalgичne zavičajne pejzaže Bosne ispunjene jednom jakom psihološkom, dramskom i uznemirenom notom; **Milan Konjović** u pejzaže vojvođanske ravnice unosi snažne emocije i definiše ih furioznom arabeskom *koja prigušuje razorno dejstvo boje*; **Nikola Graovac** raskoš živih boja i radost slikanja koje je ponio sa svog rodnog Velebita prenosi na kolorističke kontraste ravničarskih seoskih pejzaža; slikarstvo **Stojana Aralice** je puno životne, mediteranske radosti, zaneseno bojom – *moj likovni jezik je boja. Ja u svakoj slici tražim harmoniju boja. Mene oduševljava orkestracija kolorita više od svega u jednoj slici*; **Miloš Vušković** sredinom pedesetih godina XX vijeka postao je neumorni portretist crnogorskih pejzaža ekspresivno-asocijativne konotacije; u makedonskim predjelima, položnoj ravnici i stočarskim bačijama **Lazara Ličenoskog** dominiraju snažni i zvučni koloristički akordi zelene, crvene, sive; **Savo Radulović** na slikama Njujorka (od 10. godine živi u Americi) ekspresivnim potezima kičice i linearnim kadencama postiže optičke ritmove i kompozicijsku dramatičnost.

Većina navedenih umjetnika radila je portrete i mrtve prirode, dok je **Zora Petrović** umjetnica jakih strasti i furioznog tretmana, prevashodno slikala figuralne kompozicije i ženske aktove, izjavljujući da je *nago tijelo kao lice. Ima karakter. Ima dušu koju treba izraziti, izvući na površinu, bez ulepšavanja i doterivanja*.

Na ovoj izložbi svojom likovnom poetikom izdvaja se **Branko Filo Filipović** sa kompozicijama apstraktnog ekspresionizma, izvedenog iz ekspresionizma boje i gesta. Podstaknut snažnim impulsima unutarne energije, emocijama, nostalgijom i prigušenom sjetom slikao je atmosferu rodnih crnogorskih predjela.

¹ De Michelis, *Umjetničke avangarde XX stoljeća*, Nakladni zavod Matice hrvatske, Zagreb 1990, str. 59.

Na izložbi *Koloristički ekspresionizam u jugoslovenskom slikarstvu* predstavljeni su likovni stvaraoci, imanentni predstavnici kolorističkog i gestualnog ekspresionizma jugoslovenskog slikarstva druge polovine XX vijeka, čija se djela nalaze u fondu Umjetničkog muzeja Crne Gore. Podsjetimo se da je ekspresionizam još uvijek aktuelan likovni pravac, jer *koncentracija, sažetost, čvrst sklop i patos siline strasti jesu karakteristike svuda gdje se otkriva njegova prava suština.*²

Ljiljana Zeković, istoričar umjetnosti

---

² Dr Zoran Konstantinović, *Ekspresionizam*, Leonore Ripke-Kin, *Ekspresionizam 1913*, Obod, Cetinje, 1967, str. 141.

| MILOŠ VUŠKOVIĆ |
| 1900–1975. Cetinje |

| **Bitka**, 1952. | ulje na kartonu | 68 x 51 cm |

Expressionist Colourism

For a long time, the term *expressionism* referred to all modern art movements which emerged in the early 20th century, while a large number of contemporary artists, whose stylistic references are inherent in other modern art movements, felt expressionist themes and states as their own. The complexity and specificity of this art movement can be interpreted through its main driving force which relies on emotional experience rather than physical reality. It reproduces diverse states or moods of the artist, the *atmosphere of his soul*.

De Michelis maintains that *an expressionist transforms the entire universe. He does not watch, he sees; he does not talk, he lives; he does not reproduce, he creates again; he does not find, he searches.*¹

It is obvious that this is the most complex and richest art movement of the past century, whose manners of interpretation are numerous and diverse, so it is impossible to interpret it in one definition or to stylistically restrict it. In a broader context it can be linked to two fundamental statements, one based on Van Gogh's painting and the other on the social and ethical principles and mysticism of north-European art, with a common expressive element – the drama and explosiveness of the gesture concentrated in the compact form of a concise content.

To former Yugoslav artists formed on the achievements of clearly defined art movements: Cezannism, Intimism and Cubism, expressionism was a big step forward towards the freedom of expression based on personal self-knowledge and individual artistic interpretation.

Painters based their visual expression on the main expressionist means of expression – colour as an independent reality, and gestural stroke. Colour released their emotions and passion opening up a possibility of expressing their personal attitude through a regenerate painting, of creating a new world full of excitement, sorrow, mental suffering, joy and optimism.

Expressionism based on the "inner necessity" of the artist himself still has to be viewed in the context of a general social and spiritual climate of the regions these artists came from. The painter returns to nature, becomes one with it, and draws from it his emotional and mental syllogisms. He projects into it his feelings and moods and transposes them to sceneries close to his heart. Thus, **Jovan Bijelić** revives the nostalgic native landscapes of Bosnia filled with a strong psychological, dramatic and unquiet note; **Milan Konjović** introduces strong emotions into the landscapes of the plains of Vojvodina, defining them with a furious arabesque *which suppresses the devastating effect of the colour*; **Nikola Graovac** transposes the splendour of vivid colours and the joy of painting he brought from his native Velebit to the colouristic contrasts of lowland rural landscapes; the painting of **Stojan Aralica** is full of the Mediterranean joy of life, enraptured by colour – *my visual language is colour. In every painting I look for a harmony of colours. I am enthralled by the orchestration of colours in a painting more than anything else*; in the mid-1950s **Miloš Vušković** became a tireless portraitist of Montenegrin landscapes of expressive and associative connotations; the Macedonian landscapes, Pološka plain and livestock farms of **Lazar Ličenoski** are dominated by powerful and sonorous accords of green, red and gray; **Savo Radulović**, who has been living in America since he was ten, in his paintings depicting New York, with expressive strokes and linear cadences achieves optical rhythm and compositional drama.

While the majority of these artists created portraits and still lifes, **Zora Petrović**, an artist of great passion and furious treatment, primarily painted figural compositions and female nudes, stating that *a naked body is like a face. It has a character. It has a soul that need to be expressed, brought to the surface, without embellishment and beautification.*

¹ De Michelis, *Umjetničke avangarde XX stoljeća*, Nakladni zavod Matice hrvatske, Zagreb 1990, p. 59.

Standing out by his artistic expression in this exhibition is **Branko Filo Filipović** with his compositions of abstract expressionism derived from expressionism of colour and gesture. Driven by strong impulses of inner energy, emotions, nostalgia and muffled sorrow, he depicted the atmosphere of his native Montenegrin sceneries.

Exhibition *Colouristic Expressionism in Yugoslav Painting* presents the works of immanent representatives of colouristic and gestural expressionism in Yugoslav painting of the second half of the 20th century, as part of the holdings of the Art Museum of Montenegro. Let us just be reminded that expressionism as an art movement is still alive, as *concentration, succinctness, force, compact structure and the pathos of the force of passion are characteristics present everywhere where its true essence is revealed.*²

Ljiljana Zeković, art historian

---

² Dr Zoran Konstantinović, *Ekspressionizam*, Leonore Ripke-Kin, *Ekspressionizam 1913*, Obod, Cetinje, 1967, p. 141.

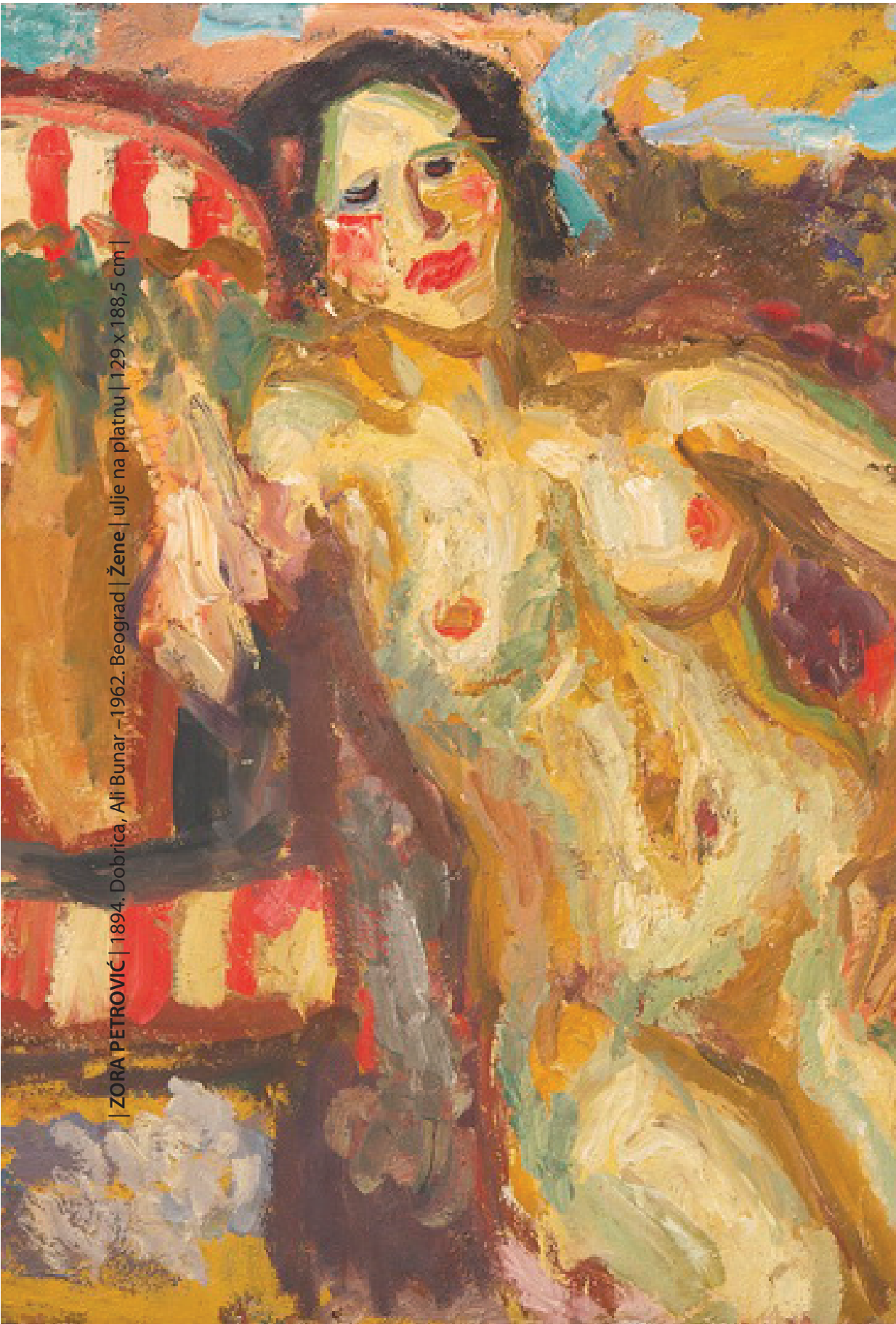

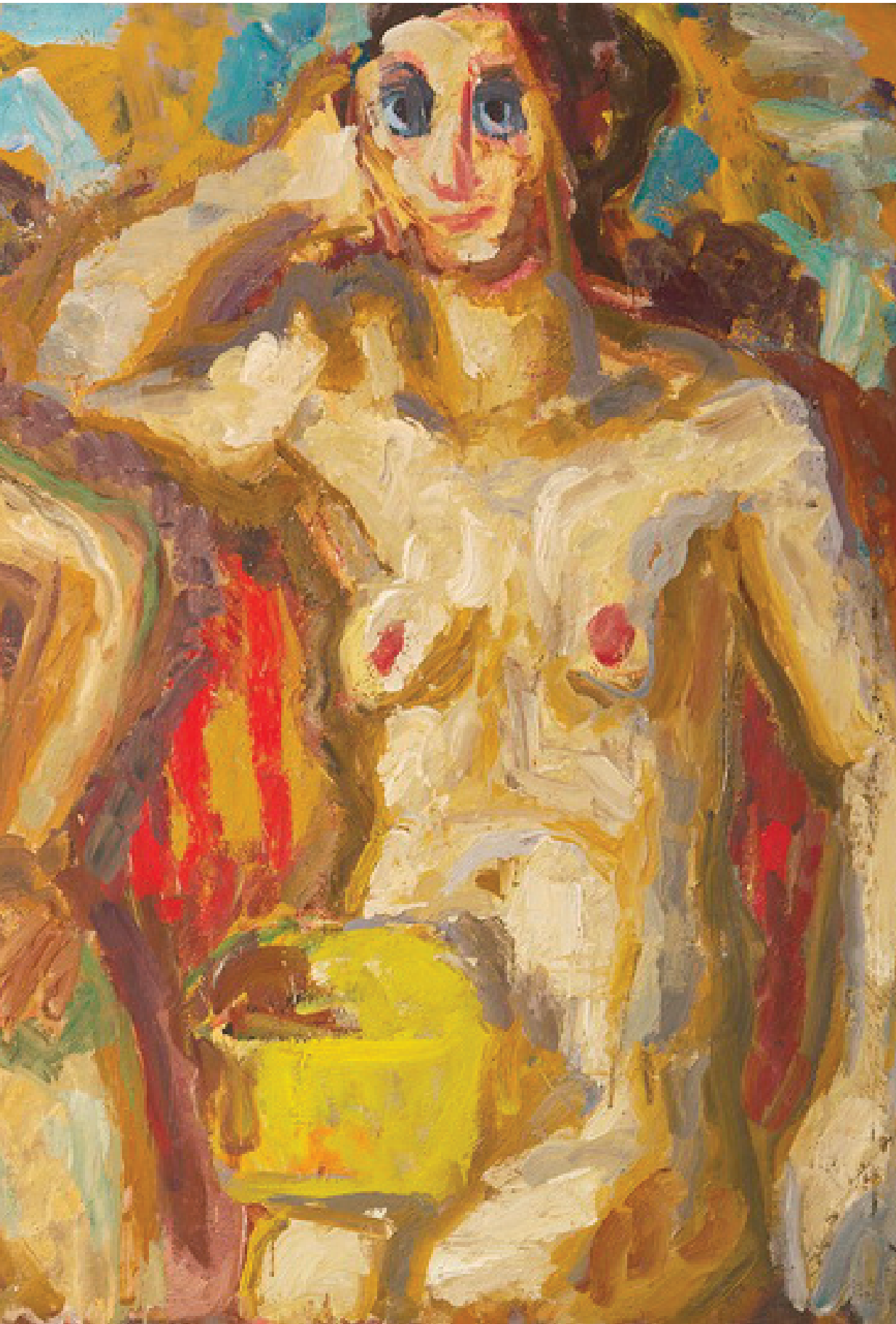
| SAVO RADULOVIĆ |

| 1911. Gornje Polje, Nikšić –1992. Dubrovnik |

| Njujork noću | ulje na platnu | 60 x 90,5 cm |

| ZORA PETROVIĆ | 1894. Dobrica, Ali Bunar – 1962. Beograd | Žene | ulje na platnu | 129 x 188,5 cm |

| NIKOLA GRAOVAC |

| 1907. Vrebac, Gospić – 2000. Oplenac |

| Prozor | ulje na platnu | 79 x 98,5 cm |

| BRANKO FILIPOVIĆ FILO |
| 1924. Cetinje –1997. Beograd |

| Asocijacija, 1969. | ulje na platnu | 49,6 x 63,6 cm |

| LAZAR LIČENOSKI |

| 1901. Galičnik –1964. Skoplje |

| Narovi, 1952. | ulje na platnu | 81 x 64,8 cm |

| STOJAN ARALICA |
| 1883. Škare, Otočac –1980. Beograd |

| Motiv sa primorja, 1956. | ulje na platnu | 78,7 x 62,3 cm |

| JOVAN BIJELIĆ |
| 1884. Kolunić, Bosansko – petrovački srez–1964. Beograd |

| Bosansko selo | ulje na platnu | 69 x 88,5 cm |

Naslovna strana: | MILAN KONJOVIĆ | 1898–1993. Sombor |
| Pejzaž sa primorja | ulje na platnu | 73,5 x 91 cm |

Izdavač: Narodni muzej Crne Gore | Za izdavača: Pavle Pejović
Tekst: Ljiljana Zeković | Prevod: Olivera Kusovac | Fotografija: Lazar Pejović |
Dizajn: Branka Vujović | Štampa: Design Box | Tiraž: 300